

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІЛОЛОГІЇ**

**Методичні основи роботи над текстом на
уроках української мови в Новій
українській школі**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти “бакалавр”

Виконала студентка 4 курсу 451 групи

Спеціальності 013 Початкова освіта.

Спеціалізація: логопедія

Освітньо-професійної (наукової)

програми Початкова освіта

Якуба Інна Сергіївна

Керівник д. пед. н., професор Нагрибельна І.А.

Рецензент к. пед. н., доцент Саган О.В.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади дослідження тексту	6
1.1 Проблема тексту в науковому вимірі	6
1.2 Характерні ознаки тексту та його структура	14
РОЗДІЛ 2. Методичні засади роботи над текстом	20
2.1 Аналіз державно-нормативних документів Нової української школи в контексті роботи над текстом ...	20
2.2 Методичні засоби роботи над текстом	25
ВИСНОВКИ	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	42
ДОДАТКИ	48
Додаток А. Типи текстів та їх характеристика	48
Додаток Б. Довідка про перевірку на текстові збіги у Науковій бібліотеці	54
Додаток В. Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету	55

ВСТУП

Актуальність проблеми визначається тим, що суспільство потребує всебічно розвиненої та сформованої особистості, яка вільно володіє державною мовою, здатна до комунікації в різних мовленнєвих ситуаціях. Це є одним із головних завдань формування мовної особистості школяра про яке наголошують державно-нормативні документи.

Особливу увагу розвитку мовно-мовленнєвої діяльності на сучасному етапі початкової освіти приділяє Нова українська школа (НУШ).

Відповідно до Концепції НУШ, нині ті зміни, що відбуваються в освіті, активізують інтенсивний процес реформування освітньої системи на завдання щодо удосконалення системи навчання, впровадження інноваційних технологій, пошук альтернативних методів навчання, орієнтація учнів на творчий підхід до оволодіння знаннями, оволодіння багатьма компетентностями. Акцентується роль системної практичної роботи над текстом, як еталоном вимірювання розвиненості зв'язного мовлення молодших школярів.

Аналіз наукової літератури з досліджуваної теми засвідчив, що сучасна наука накопичила достатнє теоретичне підґрунтя щодо вивчення проблеми тексту. Відзначено науковий інтерес до проблеми таких учених: Л. Варзацька, М. Львов, Л. Величко, Л. Лосєва, Н. Ігнатенко, Н.Соловейчик, Н. Гац, В. Мельничайко та інші. Своєю чергою, досліджували лінгвістику тексту М. Бахтін, П. Хартман, І. Кутіна, І.Ковалик, І. Кочан, Л. Лосєв, І. Гальперін. На розвитку логічного мислення спрямували свої наукові дослідження П. Блонський, Жан Піаже, М. Заброцький, Г. Кагальняк, Л. Рум'янцева, О. Скрипченко та інші.

Актуальність теми визначається найважливішими завданнями, які стоять перед школою, – озброювати учнів уміннями і навичками вмілого

володіння мовою. Саме тому, для досягнення цього, треба посилити практичну роботу з елементами тексту, постійно приділяти увагу аспектам навчальної роботи над ним і практичного засвоєння набутих знань, від чого залежить розвиток зв'язного мовлення школярів і розвиток критичного мислення.

Робота з текстом дозволяє систематично вести повторення і узагальнення вивченого, здійснювати внутрішньопредметні і міжпредметні зв'язки.

Опираючись на ряд наукових досліджень, передовий педагогічний досвід (В. Мельничайка, А. Каніщенко, Л. Варзацької) та усе означене вплинуло на вибір теми роботи «Методичні основи роботи над текстом на уроках української мови в Новій українській школі»

Мета дослідження – проаналізувати методичні основи роботи над текстом в початковому курсі української мови.

Згідно з метою було сформовано наступні **завдання**:

- проаналізувати науково-методичну літературу з теми дослідження;
- дослідити наукові засади проблеми вивчення елементів тексту на уроках української мови;
- з'ясувати сутність лінгводидактичних засад роботи над текстом на уроках української мови.

Об'єктом дослідження є процес навчання тексту в початковому курсі української мови.

Предметом дослідження є методичні основи роботи над текстом на уроках української мови у початковій школі.

Практична значущість дослідження: матеріали кваліфікаційної роботи можуть бути використані студентами під час написання курсової роботи, вчителями початкових класів на уроках української мови.

Апробація: результати дослідження «Методичні основи роботи над текстом на уроках української мови в Новій українській школі» було

розглянуто під час попереднього захисту на кафедрі філології педагогічного факультету Херсонського державного університету.

Структура дослідження. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕКСТУ

1.1. Проблема тексту в науковому вимірі

Сучасна людина має великий вибір отримання різної інформації. Вона має свої джерела. Це – спілкування, література різних видів і жанрів, засоби масової інформації, листування тощо.

Головною рисою, що об'єднує їх – це текстова форма репрезентації. Текстова основа комунікації завжди була основною в суспільстві.

Залежно від умов і можливостей технічного прогресу змінилися способи передачі текстової інформації.

Нині всім відомо про існування манускриптів, стародавніх літописів, проте суспільство послуговується текстами в редакторі Word, пишуть листи через Viber.

Отже, змінився світ і змінюються способи обміну інформацією. Незмінною залишається текстова основа передачі її.

Проблему тексту в науковому світі досліджували різні вчені. Його аналіз завжди відбувався різнопланово. Учені з'ясовували лінгвістичний, психолінгвістичний, лінгводидактичний аспекти проблеми тексту.

Теоретичні засади досліджуваної проблеми розробили в різний час такі вчені: Ф. Бацевич, О. Біляєв, М. Вашуленко, С. Караман, П. Кордун, М.Кочерган, А. Леонт'єв, М. Львов, Л. Мацько, М. Пентилюк та ін.

У межах предмету кваліфікаційної роботи узагальнимо наукові погляди вчених щодо поняття тексту (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1

Наукове підґрунтя поняття тексту

Наукове тлумачення тексту	Автор	Суміжні поняття
<p>Текст – це висловлювання, що має власну внутрішню структуру, певну побудову та є продуктом монологічного або діалогічного мовлення, вираженим в усній або писемній формі.</p> <p>Виділяють такі текстові категорії:</p> <p>інформативність, завершеність, цілісність, зв'язність, послідовність.</p> <p>Текст характеризується належністю до певного стилю мовлення (розмовного, художнього, наукового, публіцистичного та ін.), структурною організацією (складається із вступу, основної частини, заключної частини).</p> <p>У шкільному курсі української мови</p>	Пентилюк М.І.	<p>Мова</p> <p><i>Продовження табл.1.1</i></p>

<p>подаються теоретичні відомості про текст, типи тексту, абзац, засоби зв'язку речень у тексті, тему, основну думку. Як синоніми до поняття текст використовують терміни <i>висловлювання, зв'язне мовлення.</i></p> <p>На сучасному етапі розвитку лінгводидактики посилена увага до тексту як ефективного засобу навчання мови, оскільки він дає змогу показати функціонування мовних одиниць.</p> <p>Текстом вважається і діалог, хоча структурно відрізняється від тексту-монологу [52, с. 241].</p>		
<p>У сучасній мовознавчій науці загальновизнаною є думка, що реальною одиницею спілкування є усне або писемне висловлювання – текст, який становить найвищий</p>	<p>Вашуленко М.С.</p>	<p>мовний акт</p>

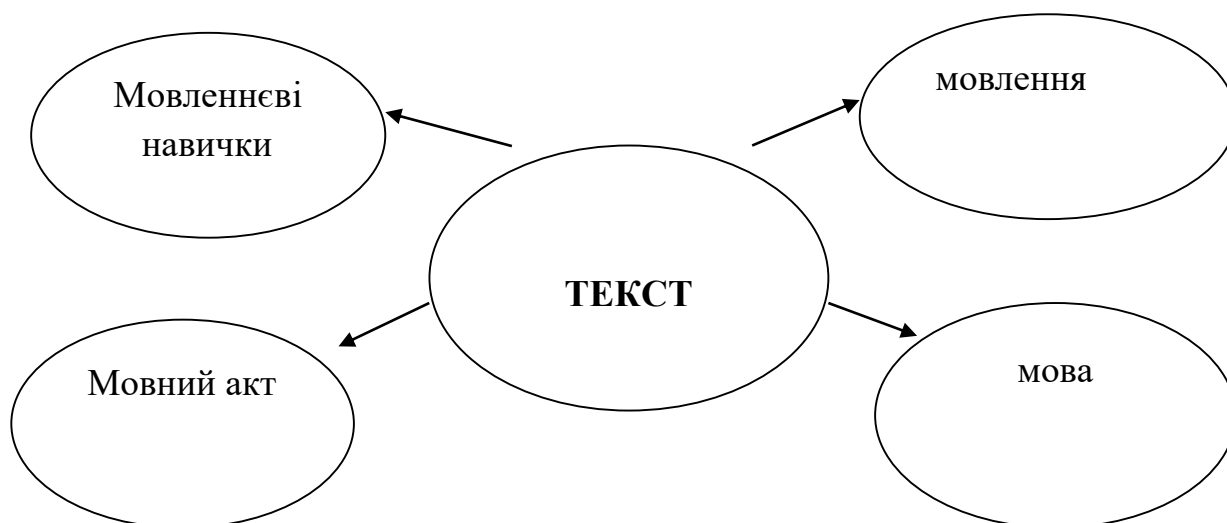

<p>рівень мовної системи.</p> <p>Характерними ознаками тексту є цілісність змісту, зв'язність викладу, структурна організація, завершеність.</p> <p>Речення може бути одне речення, якщо воно становить окремий елемент мовної комунікації. Такими є заклики, крилаті вислови.</p> <p>Частіше текст складається з певної кількості речень, між якими є смислові і формальні зв'язки.</p> <p>Переважно ж текст буває значним за обсягом і складним за змістом, і тоді він може членуватися на більші структурно-семантичні одиниці, ніж речення. Вони складаються з кількох простих чи складних речень різної будови, об'єднаних в одне смислове ціле. Такі</p>		<p><i>Продовження</i></p> <p><i>табл.1.1</i></p>
--	--	--

<p>одиниці називаються надфразними єдностями. У тексті можна виділити три логічні частини: зачин, основні частини (розгортання думки) і кінцівка (висновок) [44, с. 312].</p>		<p><i>Продовження табл. 1.1</i></p>
<p>Зв'язані за змістом речення утворюють текст. У тексті речення розміщені в певній послідовності. До тексту можна дібрати заголовок [9, с. 79].</p>	<p>Дубовик С.Г.</p>	<p>мовленнєві навички</p>
<p>Писемне висловлювання називають текстом. У тексті завжди про щось повідомляють, розповідають. Це його тема. Кожна розповідь має певну мету. У тексті можна визначити головну думку. До тексту можна дібрати заголовок [11, с. 12].</p>	<p>Мельничайко О.В.</p>	<p>мовлення</p>

Аналіз науково-методичної літератури дозволив визначити суміжні поняття із категорією «текст».

У роботі продемонструємо це загалом схеми 1.1

Аналіз проблеми тексту підтверджує різноманіття текстового вираження. У сучасній лінгводидактиці виділяють типи мовлення, які реалізуються засобом тексту. До них відносять: опис, розповідь, роздум (міркування).

Оскільки текст як об'єкт лінгвістики не буває однотипним, то всі три типи можуть проявляти свої елементи в одному тексті.

Отже, текст може містити елементи змішаності.

У роботі узагальнимо властивості кожного типу тексту у вигляді таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Специфіка типів мовлення

Тип мовлення	Специфіка
Опис предмета	Опис неживого предмета чи істоти. Створюється, щоб схарактеризувати предмет, тобто повідомити про його ознаки.

	<p>У науковому стилі характеристика предмета повинна бути повною, а в</p> <p style="text-align: center;"><i>Продовження табл. 1.2</i></p> <p>художньому стилі акцент робиться тільки на найяскравіших деталях, що створюють образ предмета.</p> <p>У художньому стилі для позначення ознак засоби різноманітніші, ніж у науковому. Якщо в науковому описі ознаки виражаються переважно прикметниками й іменниками, причому з книжним, прямим, часто загальним значенням, то в художньому – використовуються прикметники з конкретнішим значенням, іменники, дієслова, прислівники, дуже поширені порівняння, переносне використання слів [22, с.14].</p>
Опис місця (місцевості)	<p>Фрагмент зі значенням «предмет і його місце знаходження», де вказівка на місце є «новим».</p> <p>У науковому і діловому мовленні вони забезпечують точність висловлювання, тому використовуються слова типу: міститься, є, розташований.</p>

	<p>У художньому стилі ці дієслова повинні допомогти створити, змалювати предмет, тобто сприяти</p> <p style="text-align: center;"><i>Продовження табл.1.2</i></p> <p>образності, емоційності висловлювання [22, с.14].</p>
Опис стану природи	<p>Як і будь-який опис, передає статичну картину. В тексті цього типу мовлення звичайно називаються елементи навколишнього середовища [22, с.14].</p>
Опис стану людини	<p>«Відоме» позначає особу, яка перебуває в певному стані, «нове» - почуття, відчуття особи. Для позначення особи носія стану використовуються власні та загальні іменники. Також використовуються слова, що передають стан: дієслова, іменникові словосполучення, фразеологічні звороти [22, с.14].</p>
Розповідь	<p>Повідомлення про змінні дії – є «нове» в реченнях такого тексту, тобто тією головною інформацією, заради якої створюється висловлювання.</p> <p>У розповідях ділового й наукового стилів позначаються дії не</p>

	конкретної, а узагальненої, абстрактної особи, назва якої опускається [22, с.14-15].
Роздум	<p style="text-align: center;"><i>Продовження табл.1.2</i></p> <p>Зв'язок між предметами і явищами, які визначає людина.</p> <p>У науковому і діловому роздумі є дві частини.</p> <p>У першій міститься теза, тобто твердження, яке треба довести, у другій дається обґрунтування висловленої думки, наводяться аргументи, докази й приклади.</p> <p>У роздумах буває і третя частина – висновок [22, с.15].</p>

1.2 Характерні ознаки тексту та його структура

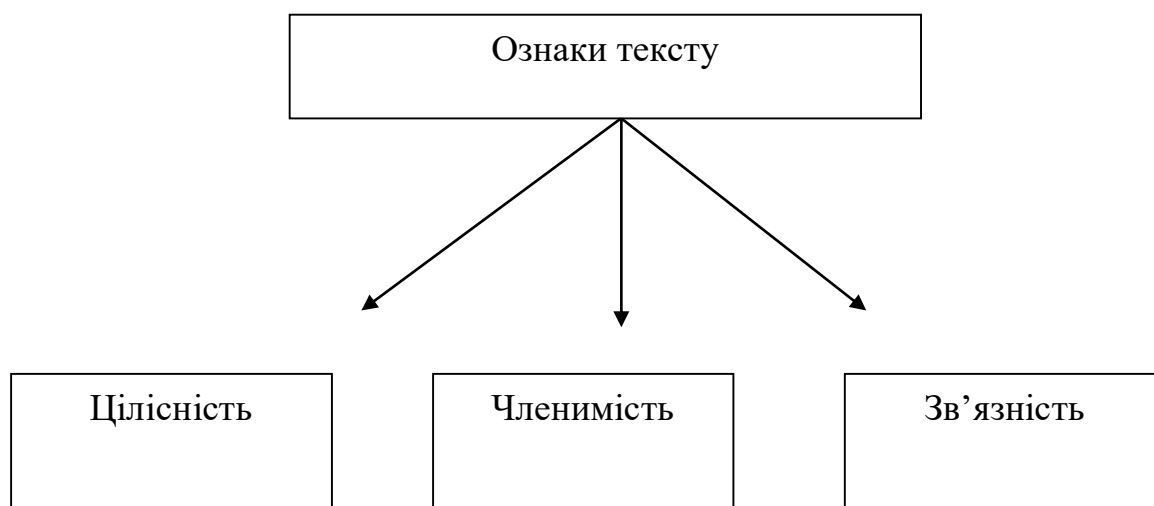
Текст як об'єкт лінгвістичного дослідження відзначається специфічними ознаками та має власну структуру.

Науковий аналіз тексту (п. п. 1.1) дозволив нам з'ясувати, що текст – це центральне поняття, на яке спирається система роботи з розвитку зв'язного мовлення.

Широкий науковий інтерес до категорії тексту зробив популярним в різних практичних вимірах.

У методиці роботи над твором містяться такі поняття: текст твору (художнього, поетичного тощо), лінгвістичний аналіз тексту, текст переказу, учнівський текст (вір) тощо.

Загальновідомими даними лінгвістики є ознаки тексту. Представимо схематично (рис. 1.2).

Рис. 1.2 Характерні ознаки тексту

Кожна з цих ознак створює специфіку тексту, вирізняє його серед інших лінгвістичних одиниць. У таблиці 1.3 представлено детальний аналіз ознак тексту, тлумачення їх сутності.

Таблиця 1.3

Ознаки тексту та їх сутність

Ознака тексту	Сутність ознаки та її передумови
1. Цілісність	Для досягнення змістової цілісності тексту поняття основної думки не менш важливе, ніж поняття теми. Текст набуває змістової цілісності лише за умови, якщо, повідомляючи щось про предмет мовлення, ми підпорядковуємо добір матеріалу

	<p>меті передати основну думку висловлювання. Іншими словами, не тільки тема, а й основна думка об'єднує окремі речення в текст і</p> <p style="text-align: center;"><i>Продовження табл. 1.3</i></p> <p>надає йому змістової цілісності [22, с. 11].</p>
<p>2. Членимість</p>	<p>Членимість тексту виявляється у тому, що він складається з кількох речень (двох або більше), членується на речення. Одне речення, навіть якщо воно поширене, складне і, безумовно, є витвором мовлення, текстом не називається. Речення є завершеним висловлюванням, але не текстом: його частини пов'язані за законами синтаксису складного речення, а не тексту [22, с. 11].</p>
<p>3. Зв'язність</p>	<p>Істотна характеристика тексту, співвідносна з такою його характеристикою, як членимість. Про зв'язність говоримо лише тоді, коли маємо справу зі складним об'єктом, який складається з декількох компонентів, тобто є членимим [22, с. 12].</p>

Проаналізовані ознаки тексту, як бачимо з таблиці 1.3 взаємопов'язані між собою.

Так, зв'язність тексту реалізується за умови його членимості. Відповідно членування можливе тільки в цілісному тексті.

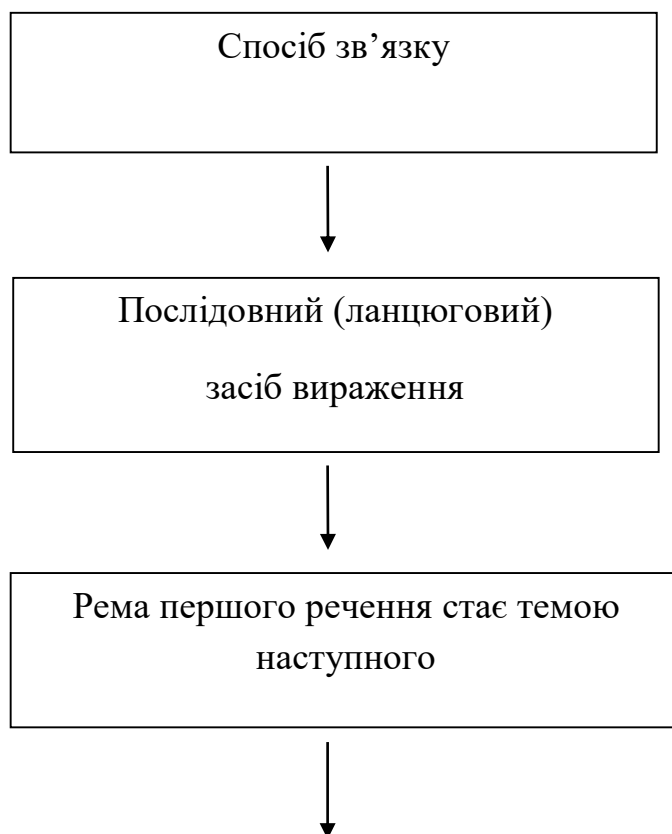
Усі названі ознаки тексту мають практичну реалізацію на основі засобів зв'язку.

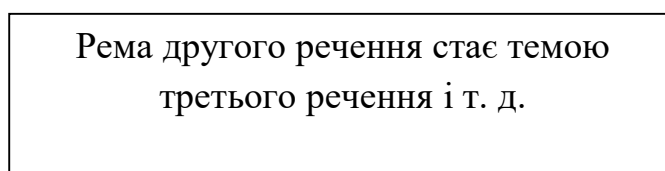
Т. Донченко говорить про них так: «...формальними засобами зв'язку в тексті є повторювані слова, особові та вказівні займенники, синоніми, антоніми, родові позначення, однорідні слова, сполучники сурядності, частки та інші мовні засоби» [22, с. 12].

Така думка вченої є важливою для нашого дослідження. Вона вказує на те, що основу структури тексту створює наступність комунікації. Ця особливість забезпечується реченнями, абзацами.

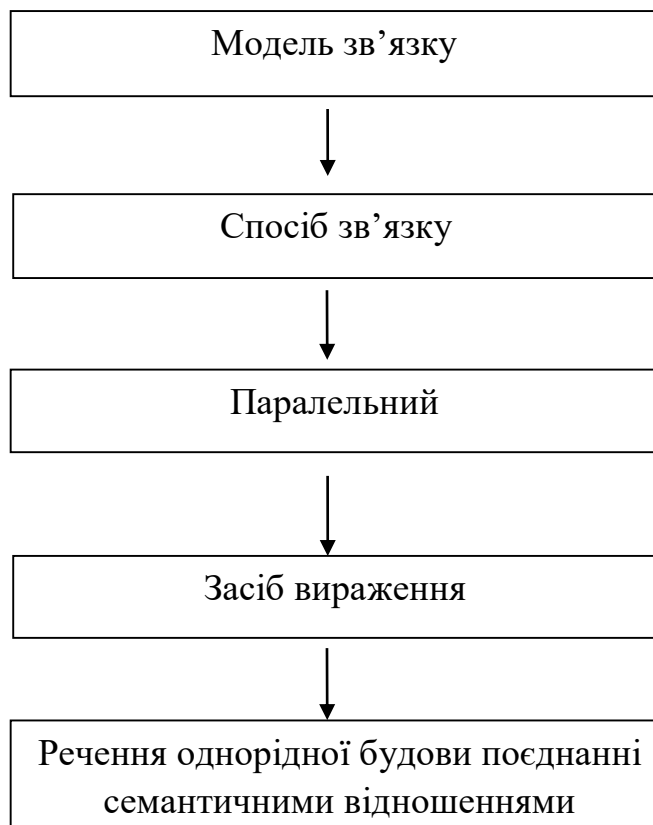
Науковці (Т. Донченко, М. Стельмахович) [22; 53] визначають способи зв'язку в тексті, створюючи своєрідні моделі.

Продемонструємо це схематично у вигляді рисунку (рис.1.3, 1.4, 1.5).

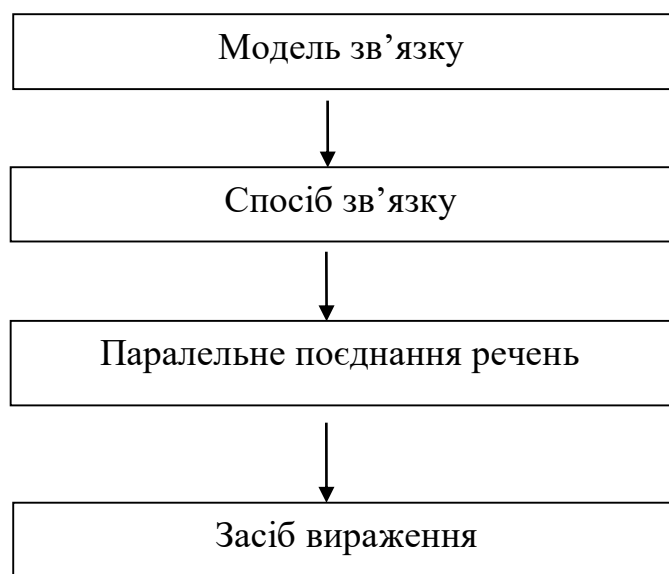

Рис.1.3 Модель послідовного зв'язку речень у тексті

Рис. 1.4 Модель паралельного зв'язку речень у тексті

Рис. 1.5 Модель паралельного зв'язку без наскрізної теми

Отже, ми представили три моделі зв'язку речень у тексті. Залежно від способу їх зв'язку реалізуються і формальні компоненти тексту. До них відносимо: вступ, основну частину, кінцівку.

Структурні елементи тексту реалізують свою мету: підготувати читача (слухача) до сприймання тексту. В основній частині розгортаються головні події, створюється кульмінація.

Кінцівка тексту передбачає розв'язання кульмінації та завершення тексту.

Отже, в роботі над текстом важливо усвідомлювати його структурні елементи та їх взаємозумовлений зв'язок. Важливо учням чітко визначити роль вступу, основної частини та кінцівки.

Таким чином, текст представляє собою логічну й змістовно пов'язану цілісну лінгвістичну «тканину».

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОБОТИ НАД ТЕКСТОМ

2.1. Аналіз державно-нормативних документів Нової української школи в контексті роботи над текстом

У початкових класах робота над текстом регламентується державно-нормативними документами. Під час підготовки до роботи над текстом вчитель спирається на вимоги Державного стандарту [19], Типової освітньої програми [57].

Освітня мовно-літературна галузь Державного стандарту початкової освіти [19] вказує на важливість роботи над текстом.

Типова освітня програма [57] як визначальний документ для вчителя молодших класів вказує на те, що робота над текстом має бути наскрізною.

Однією з умов розвиненого зв'язного мовлення молодших школярів є методично правильно побудована робота над текстами різних видів і стилів.

У початковому курсі української мови слід приділяти значну увагу роботі над текстом. Це передбачено програмою української мови [58].

У Новій українській школі з першого року навчання починається робота над текстом. Учні, які досі перебували в середовищі непередбаченого ситуативного мовлення, знайомляться з монологічною формою висловлювань.

Учні другого класу знайомляться з поняттям «текст».

Проілюструємо таку роботу на прикладі текстового матеріалу підручника «Українська мова» для 2 класу М.С.Вашуленка, С.Г.Дубовик [9, с.79].

ЖОЛУДЬ

Посадіть жолудь у землю. З нього згодом з'явиться росток. З кожним роком дубок здійматиметься вище й вище. З маленького жолудя виросте величезний дуб. (За О. Донченком)

Школярі прийшли в ліс збирати жолуді. З жолудів можна виростити дубовий ліс. Восени дуби скидають на землю стиглі плоди [9, с.79].

Наступний текстовий матеріал пропонує реалізацію соціокультурної складової підготовки молодшого школяра. Як бачимо, текстова робота має інтегруючу функцію. Тут бачимо, що під час опрацювання даного тексту відбувається міжпредметний зв'язок між українською мовою, читанням, природознавством.

Робота над текстом в початковій школі відбувається систематично. Вона має пролонгований характер.

Аналіз підручників для початкової школи свідчить про те, що в Букварі [7] та в підручниках з української мови та читання [9; 10; 11; 12] реалізуються всі змістові лінії програми і вони передбачають роботу з різним текстовим матеріалом.

Наприклад, у період навчання грамоти, робота з текстом відбувається межах реалізації змістової лінії «Взаємодіємо усно» [57].

Відповідно у Букварі М.С.Вашуленка, О.В.Вашуленко [7], який ми обрали для аналізу представлено чимало текстів. Усі вони мають навчально-виховне значення.

У підручнику авторський колектив продемонстрував тексти, що відповідають принципам, життєвідповідності, доступності. Вони формують творче мислення в школярів, уяву, асоціативний ряд тощо.

Цікавими видаються такі тексти: «Великі друзі» [7, с. 79], «Пасіка» [7, с. 94], «Циркова залізниця» [7, с. 113], «На екскурсії» [7, с. 117], «Міста України» [7, с. 119], «Наша Батьківщина» [7, с. 129], «Телефон» [7, с. 133], «Комп'ютерна мишка» [7, с. 141], «Леся Українка» [7, с. 146], «Хороші звичаї» [7, с. 149], «Мрія збулася» [7, с. 150].

Стратегія Нової української школи в роботі над текстом передбачає інтегрований підхід до навчання.

Так, у Букварі містяться тексти, що можуть бути імпульсом для інтеграції з фізичною культурою, співами, музикою, образотворчим мистецтвом.

Відмітимо такі: «Казковий світ» [7, с. 93], «Зайчику-зайчику» [7, с. 95], «Колискова пісенька» [7, с. 96], «Казкові хмаринки» [7, с. 98], «Хороша гра» [7, с. 109], «Руки» [7, с. 123], «Що для чого треба?» [7, с. 130], «Дзвіночки» [7, с. 136].

Таблиця 2.1

Зміст завдання на текстовій основі

Зміст завдання на текстовій основі	Нормативне забезпечення
<p>Попрацюйте разом.</p> <p>Знайдіть українську народну казку «Котик і Півник» і прочитайте її в класі.</p> <p>Розподіліть ролі і підготуйте виставу за казкою.</p>	[7, с. 63]
<p>Додайте одне слово.</p> <p>Летіли під _____.</p>	[7, с. 69]

Прилетіли в _____. Долетіли до _____. Налетіли на _____. Полетіли у _____. Пролетіли над _____.	
Добери відповідь. Де дупло білки? Де плавала рибка? Де зимував ведмідь?	[7, с. 81] <i>Продовження табл. 2.1</i>
Де росте? Гриб Граб Огірок Гарбуз гвоздика Гладіолус	[7, с. 82]
Де живе? Грак Тигр Гусак Папуга Гусінь Бегемот	[7, с. 82]
Додай назву кольору. Сніг - ... Мак - ... Небо - ... Трава - ...	[7, с. 92]
Попрацюйте парами.	[7, с. 95]

<p>Розподіліть рол і прочитайте пісеньку в особах.</p> <p>Зайчику, зайчику, де ти бував? У березовім гайочку, на зеленому горбочку квіточки зривав.</p> <p>А кого ти, зайчику, Там зустрічав? Співучого соловейка На калиновім гіллі та знайому лисоньку у старій норі.</p> <p style="text-align: center;"><i>(Народна пісенька)</i></p>	<p><i>Продовження табл. 2.1</i></p>
<p>Коли ми так говоримо? Ох – ох – ох! Ах – ах – ах! Ух – ух – ух! Ха – ха – ха!</p>	<p>[7, с. 96]</p>
<p><i>Яків ягідки якісь із галявини приніс.</i></p> <p>Допоможи Якову дізнатися, яких ягід він назбирав.</p>	<p>[7, с. 100]</p>
<p>У кози – козенята У корови - ... У овечки - ...</p>	<p>[7, с. 101]</p>
<p>Казка «Лисичка і журавель».</p> <p>Розкажи, чим закінчилася казка.</p>	<p>[7, с. 107]</p>
<p>Які міста України тобі відомі?</p>	<p>[7, с. 119]</p>

Розкажи про місто або село, в якому ти живеш.	
<p>Прислухайся, які звуки позначає буква ю в цих словах.</p> <p>Любити</p> <p>Малювати</p> <p>Струмок – дрючок</p> <p>Клуб - ключ</p>	<p>[7, с. 120]</p> <p style="text-align: right;"><i>Продовження табл.</i></p> <p>2.1</p>
Розкажи, що ти робиш по домашньому господарству.	[7, с. 121]
<p>Прочитай ще раз вірш «Руки» на сторінці 123. Порівняй ці два вірші.</p> <p>Що між ними є спільне?</p>	[7, с. 130]
<p>Чи зможеш ти відповісти допитливій сороці? Яка то пташка змайструвала собі таке незвичайне гніздечко?</p>	[7, с. 131]
<p>Які ти знаєш правила розмови по телефону? Розкажи про них.</p>	[7, с. 133]
<p>Розкажи про місце, пов'язане з іменем Тараса Шевченка, у вашій місцевості.</p>	[7, с. 142]
<p>Як ти розумієш ці слова: «качечка розмовляє з дітками своїми»?</p>	[7, с. 143]
<p>Попрацюй групами.</p> <p>Розподіліть ролі і прочитайте вірш в особах.</p>	[7, с. 147]

А які інші народні звичаї відомі у вашому краю? Розкажи про них.	[7, с. 149]
А про що мрієш ти? Розкажи друзям про свою мрію.	[7, с. 150]

2.2. Методичні засоби роботи над текстом

Аналіз науково-методичної літератури, державно-нормативного забезпечення роботи над текстом в Новій українській школі виявив, що вивчення текстового матеріалу передбачає застосування актуальних методичних засобів.

В Новій українській школі використовують в роботі над текстом такі методи і прийоми навчання:

- аналітичні;
- синтетичні;
- репродуктивні;
- продуктивні;
- творчі;
- частково-пошукові;
- пояснювально-ілюстративні;
- конструктивні тощо.

Перелік груп методів, що застосовуються в роботі над текстом може бути більшим, проте ми виділили найбільш актуальні та апробовані.

Водночас важливу роль у реалізації методів навчання відіграють конкретні практичні види роботи.

Практики віддають перевагу застосуванню різних видів вправ.

Вправа як конкретний дидактичний засіб має практичну складову.

Розглянемо класифікаційні типи вправ за допомогою таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Класифікація вправ

Показник відбору вправи	Типи вправ	Тлумачення
1. За характером діяльності учнів	Репродуктивні	Зв'язані з відтворенням набутих знань, і продуктивні, що включають елементи творчого <i>Продовження табл. 2.2</i> пошуку [43, с. 23].
2. За навчальною метою	Розпізнавальні	Вчать виявляти мовні явища за їх характерними ознаками [43, с. 23].
	Конструктивні	Вчать будувати різноманітні за структурою мовні одиниці [43, с. 23].
	Творчі	Формують уміння самостійного висловлювання задуму [43, с. 23].
3. Стосовно вихідного тексту		Без зміни та із зміною мовного матеріалу [43, с. 23].
4. За місцем у формуванні навичок мовлення	Мовні	Дають оволодіння певними операційними навичками і

		уміннями, сприяють засвоєнню мовних засобів [43, с. 23].
	Мовленнєві	Формують уміння висловити певний зміст [43, с. 23].
	Комунікативні	Розв'язують конкретні завдання спілкування <i>Продовження табл. 2.2</i> [43, с. 23].
5. За лінгвістичним змістом	Граматичні, словотвірні, орфографічні, лексичні	
6. За формою мовлення	Усні і письмові	
7. За кількістю завдань до мовного матеріалу	Прості й комбіновані	

Важливим методичним складником роботи над текстом є застосування вправ.

Сучасна лінгводидактика оперує різними видами вправ, які можуть бути доцільно застосовані в опрацюванні тексту.

Надалі у п.п.2.2. маємо дослідити види роботи, що сприятимуть ефективній роботі над текстом в початковому курсі української мови.

У сучасній методиці найперспективнішим є використання тексту як навчальної одиниці на уроках української мови.

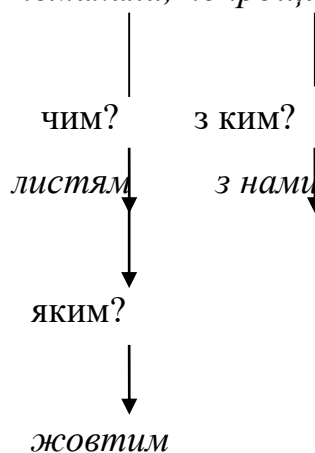
Пропонуємо схематичний зв'язок, який демонструє учням цілісність і зв'язність тексту.

Учням важливо продемонструвати зв'язок слів у реченні, а потім і в тексті.

Осінь

Помахала осінь жовтим листям і попрощалася з нами не видно сонця зрідка виходить воно погуляти важкі хмари табунами по небу бродять похолодало. (З журналу) [43, с. 45].

Осінь – що зробила? - помахала, попрощалася

Ефективними в роботі над текстом в Новій українській школі є продуктивні методи. Вони спрямовані на розвиток в учнів творчої уяви, логічного мислення. Такі методи покликані продукувати творчий підхід до роботи з текстами різних типів (опис стану людини, опис стану природи, опис місця (місцевості), опис предмета, розповідь, роздум).

Така методика роботи передбачає нетрадиційну навчальну діяльність – композиційні вправи.

Методист В.Мельничайко зазначає таке: «...у шкільній практиці найбільш важливими якостями мовлення прийнято вважати точність (вона необхідна для висловлення змісту, для висвітлення теми), виразність (без неї неможливо викликати в адресата бажану інтелектуальну, емоціональну чи вольову реакцію) та багатство мовних засобів (тільки достатній їх запас може забезпечити точність і виразність висловлювання)» [43, с. 20].

Спираючись на науково-практичний досвід, учений пропонує групувати все за планом:

1. Осінній день.
2. Чарівний куточок природи.
3. Дерева в осінньому вбранні.
4. Лісове озеро.
5. Вираження від картини [43, с. 208].

Під час роботи з текстом окрему увагу приділяють і формам роботи в класі.

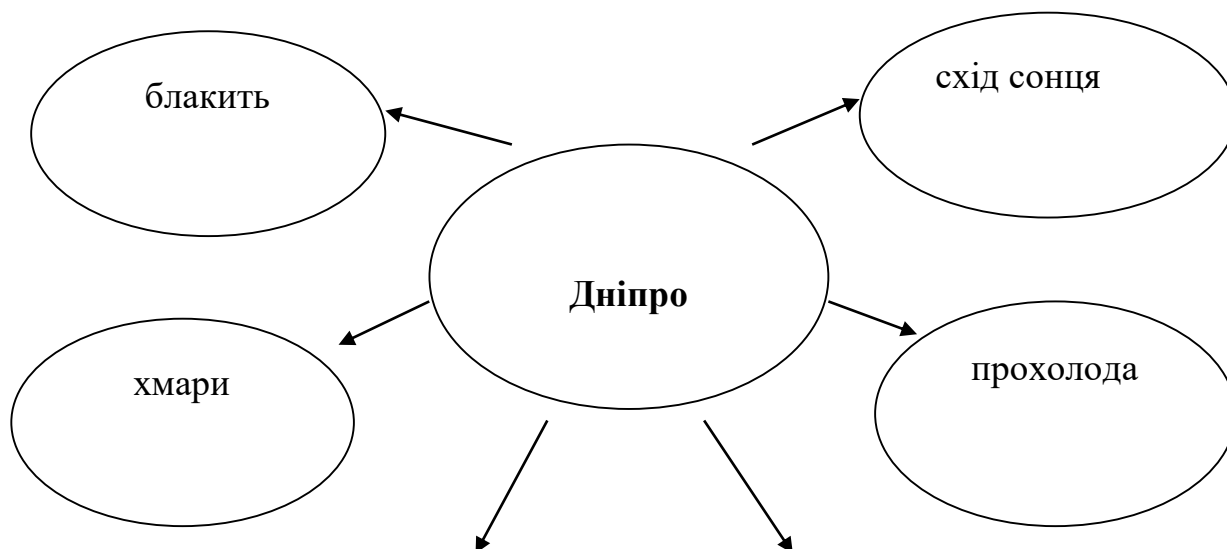
Виділяємо такі:

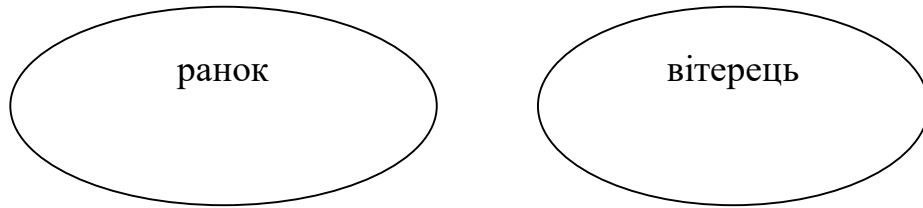
- групова;
- міжгрупова;
- індивідуальна;
- робота в парах.

Цікавою для колективного виконання є методика «Асоціативний куш». Вона передбачає створення асоціативного ряду за опорними поняттями тексту. Її ж можна використати по-іншому: утворити текст за опорними поняттями.

Наприклад, учням пропонується створити асоціативний ряд на тему «Свійські тварини».

Продемонструємо орієнтовний варіант створеного асоціативного куща до теми «Світанок на Дніпрі»:

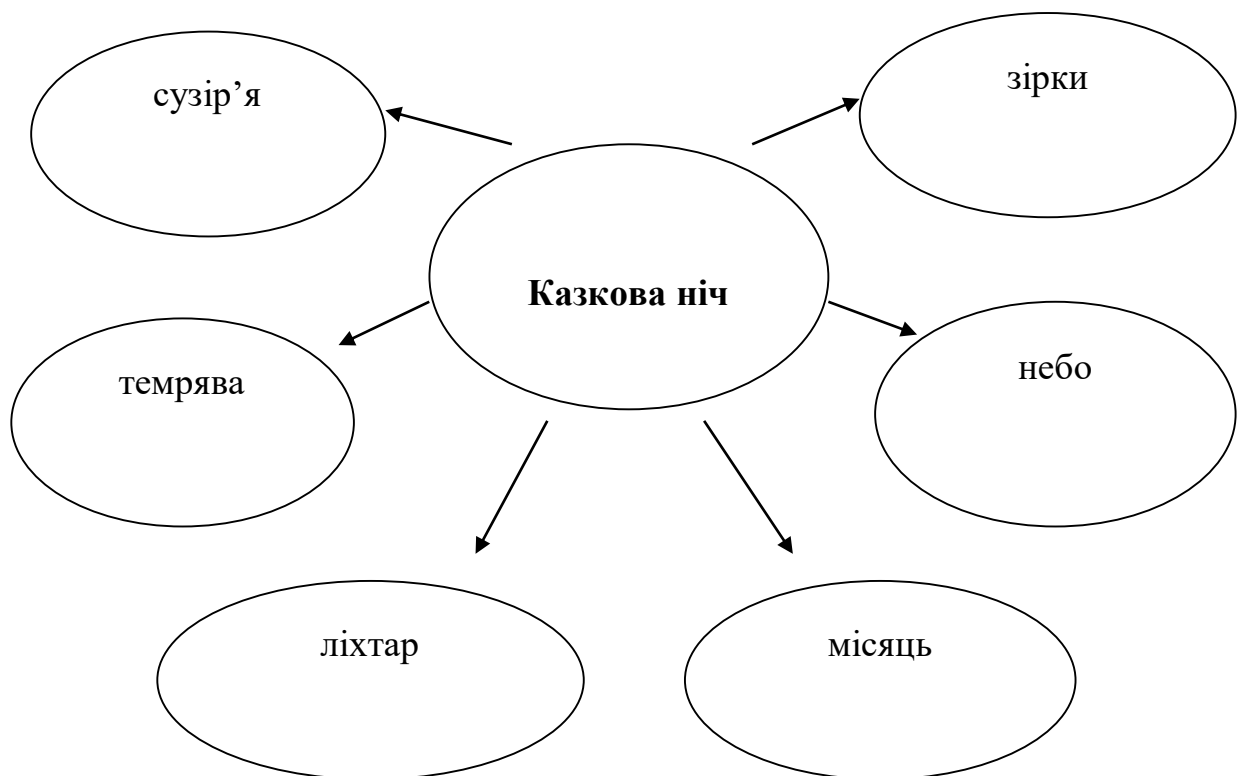

Рис. 2.1 Асоціативний куц до теми «Світанок на Дніпрі»

Можна запропонувати між групову роботу за одним і тим же текстом.

Наприклад: учням пропонується текст з Букваря «Казкова ніч» [7]. Учні, розподілившись на дві умовні групи створюють свій асоціативний ряд за поданим текстом. Орієнтовно це може виглядати так.

Варіант 1.

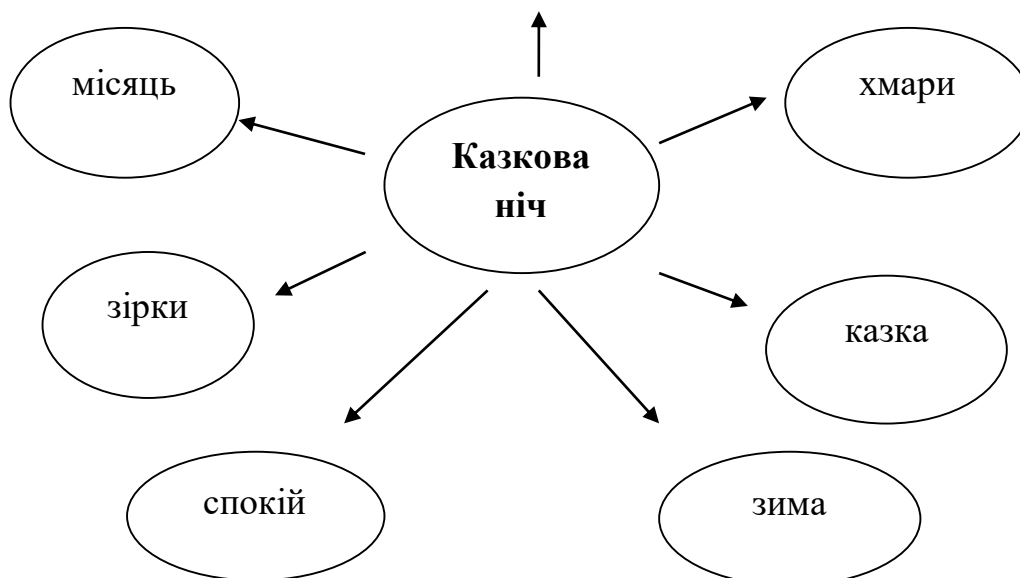

Рис. 2.2 Асоціативний куц (Варіант 1)

Учні другої групи, працюючи з тим же текстом можуть продемонструвати власні асоціації.

Варіант 2.

Рис. 2.3 Асоціативний куш (Варіант 1)

Пропонований демонстративний матеріал має прогностичний характер. Проте, досвід свідчить, що кожен учень «чує» текст і уявляє його по своєму. Саме тому асоціативний ряд кожного з варіантів містить мало збігів.

Ефективним матеріалом для роботи в групах є створення тексту (усно/письмово) за серією пов'язаних тематично малюнків.

Наприклад, дається п'ять тематично пов'язаних малюнків:

- 1) школярі садять молоді дерева;
- 2) дівчинка обкопує землю навколо дерева;
- 3) хлопчик грає у футбол, а листочки на дереві уже зів'яли;
- 4) дівчинка зриває яблука;
- 5) хлопчик сумно дивиться на безлисте дерево, по якому повзає величезна гусениця.

Розташовані в такій послідовності, малюнки послужать готовим планом розповіді [43, с. 209].

Пропоновані види навчальної діяльності сприяють не тільки формуванню навичок роботи з текстом. Молодші школярі активно

розвивають зв'язне мовлення саме під час групових та міжгрупових форм роботи.

Отже, аналіз пропонованих видів роботи показав, що в Новій українській школі активно реалізується змістова лінія «Взаємодіємо усно».

В аналізованих підручниках представлено чимало різноманітних видів завдань саме на текстовій основі.

Потенціал тих форм роботи, які представлено в дослідженні свідчить про те, що робота з текстом має невичерпні навчальні можливості.

Наведемо приклади.

Білочка

Дома в нас жила білочка.

Якось ходили ми в ліс по гриби. Втомлені повернулися пізно ввечері, попоїли і скоріше спати. Кошик з грибами залишили на вікні.

Встаємо вранці. Увесь кошик порожній. Куди ж це гриби поділись? Ранком тато з кабінету нас кличе. Побігли до нього і бачимо: і на оленячих рогах, і над диваном, і на гачку біля рушника, і за люстрою, і за картиною – скрізь гриби. Це білка ранесенько розвішала їх сушити для себе на зиму.

У лісі восени білки завжди на сучках гриби сушать.

Ось і наша постаралась. Видно, зиму відчула (За Г. Скребицьким)
[24, с. 118].

Орфограми: ввечері, на оленячих рогах, ранесенько, розвішала, кошик.

План переказу: 1. Втомлені повернулись ввечері додому. 2. Гриби залишились на вікні. 3. Куди зникли гриби? 4. Гриби розвішані скрізь. 5. Білка готується до зими.

Завдання: Напишіть оповідання від 3-ї особи.

Друзі

Івась ішов понад шляхом, розмахуючи торбинкою з книжками. Он на куці сидить хитра сорока і зосереджено дивиться на землю. Щось там побачила. Івась пішов до куців. Сорока неохоче знялась і перелетіла трохи далі.

І тут Івась побачив сіренького звірка, що пострибав від нього. Хлопчик враз наздогнав зайченя і накрив шапкою. Обережно заліз рукою під шапку і намацав тепле пухнасте тільце звірка. Витягнув зайченя на світло. Воно тремтіло і смішно ворушило губами. Івась засунув зайченя за пазуху, схопив торбу з книжками і швидко подався додому.

Увійшовши у хату, він привітався з Муркетом і Рябчиком і пустив зайченя на землю.

Рябчик злякався волохатого звірка і зник під припічком. Муркет почав тихесенько підкрадатися до зайченяти. Він сердито зашипів і ударив зайченя по носі, потім доторкнувся до пухнастої спини.

Івась спостерігав, як Муркет знайомиться з зайченям. Потім покликав Рябчика.

Рябчик виліз із своєї схованки і більше не ховався. Він обнюхав зайченя, перекинув його, хотів бавитися, але в того не було бажання бавитися.

Вони все придивлялись один до одного.

Подружились Рябчик, Муркет і зайченя вже тоді, коли Івась налив у бляшанку молока, щоб при вчити зайченя лизати цю їжу. Спочатку Рябчик загарчав сердито, а Муркет зашипів. Івась крикнув на них. Ось вони втрьох мирно лижуть молоко.

Коли звірята наїлись, Івась загнав усіх трьох під припічок і поставив загорожу, а сам сів за уроки.

Зробивши уроки, Івась зазирнув під припічок.

На соломі посередині сиділо зайченя, по боках дрімали Муркет і Рябчик.

З цього часу вони подружились (За О.Копиленком. [24, с. 118].

Орфограми: розмахуючи, зосереджено, перелетіла, тремтіло, привітався, підкрадатись, Муркет, Рябчик, трьох.

План переказу: 1. У лісі. 2. Сіренький звір. 3. Знайомство Муркета й Рябчика з зайчням. 4. За їжею. 5. Друзі.

Завдання: Передайте зміст оповідання від імені Івася.

Галя

Хлопці знищували кропиву. Василь розмахнувся і не рубнув. Просто перед ним сиділо чорне галчєня і спокійно дивилося на хлопця. Розглянувши добре Василя, галчєня розкрило дзьоб з жовтими заїдами і писнуло.

– Хлопці, сюди! Впіймав пташеня! – крикнув Василько.

– Цур на всіх! – відповів Миколка і примчав першим.

Прибігли всі хлопці. Перед ними сиділо гарнєньке галчєня і прохало їсти.

Миколка швидко знайшов велику гусеницю і поклав пташеняті в рот. Галчєня з задоволенням проковтнуло. Ця їжа тільки роздратувала пташеня, бо воно ширше розкрило рота і забило крильцями.

Кинулись хлопці на всі боки і почали носити пташці їжу. Галчєня пожадливо хапало комах, черв'яків і похапцем ковтало. Зрештою пташеня перестало розкривати рота.

– Наїлося, - вирішили хлопці.

– Нехай Галя відпочине, - промовив Василь.

Коли хлопець назвав галчєня цим іменням, воно подивилось на нього. Василько з радістю крикнув, що буде називати його Галею.

По домовленості з товаришами Василько забрав пташеня собі. Прийшовши додому, хлопець посадив галчєня на гілку, де постійно жила синичка. Синички в цей час у хаті не було.

Та скоро синичка повернулася і побачила галку. Розлютована синичка кинулася до гілки, підстрибнула до галки, люто захищала, вчепилася в голову галченяті і почала клювати.

Галченя голосно крякнуло:

– Кра! Кра! Кра!

Голос був грізний – і синичка відступила.

Та через кілька днів птахи помирились і мирно жили собі в кутку на одній гілці.

А через тиждень галченя так звикло до Василька, що бігало за ним надворі і в призначений час прохало їсти (За О.Копиленком).

Орфограми: дзьоб, гусениця, черв'як, синичка, надворі .

План переказу: 1. Кого знайшов Василько? 2. Турбота за галченя. 3. Василько дома. 4. Як поставилася синичка до галченяті? 5. Птахи помирились. 6. Галченя звикло до Василька.

Завдання: 1. Усно доповніть оповідання епізодом «Галченя полетіло». 2. Розкажіть, як ви приручали птахів [24, с. 119].

Зустріч

Скрізь тихо. Тарас не може заснути в своєму кутку. У маленьке віконечко пробирається світло, Видно, як удень. У петербурзьку білу ніч Тарасові не спиться. Тарас обережно встав, одягнувся, забрав рисувальний папір, олівці. Одразу захватив цеберку і пензлі, щоб звідтіля піти прямо на роботу.

Тарас простує до Літнього саду. Ось він в алеї статуй.

Юнак виймає папір і починає перемальовувати. І в цей час йому хотілося заспівати, так, як колись він співав над синім Дніпром. Але тут не можна.

Сходило сонце, а юнак малював. Він навіть не помічав, що не один. Якийсь молодий чоловік з цікавістю стежив за ним. Потім підійшов до хлопця і поклав йому руку на плече:

– Що ти тут, парубче, робиш?

Тарас підвів очі в побачив молоде обличчя, лагідні очі і сказав відверто:

– Я малював.

Незнайомий поцікавився малюнком.

– Дуже, дуже добре, - мовив він.

Незнайомий цікавився всім: і де вчиться малювати, і чи часто ходить у Літній сад, і звідки сам.

– З Вільшаної ... - мовив Тарас і усміхнувся.

– Та ти ж мій земля!

Незнайомий радісно обняв юнака за плечі.

– Обов'язково приходь до мене у цю неділю. Я запишу тобі свою адресу. Спитаєш художника Івана Сошенка.

Тарас увесь спалахнув від радості і сказав:

– Обов'язково прийду! (За О.Іваненко) [24, с. 147].

Слова і вирази: пензлі, алея, петербурзька біла ніч, статуя, Літній сад.

Орфограми: обережно, пензлі, цеберка, обличчя, обов'язково, Вільшана, віконечко, маленьке, незнайомий.

План переказу: 1. Біла петербурзька ніч. 2. Тарасові не спиться. 3. У Літньому саду. 4. Юнак не помічає, що він не один. 5. Незнайомий цікавиться малюнком. 6. «Обов'язково приходь до мене у неділю».

Завдання: Розкажіть, що вам відомо про українського поета Тараса Григоровича Шевченка.

Ранок у лісі

Ліс ще дрімає в передранішній тиші. Непорушно стоять дерева. Тихо навкруги, мертво... Лиш де-не-де прокинеться пташка, непевним голосом обізветься з свого затишку. Ліс іще дрімає. Небо міниться, небо грає усякими барвами. Зашепотіли збуджені листочки. Заметушилась у траві комашня. Розітнулося в гуцині голосне щебетання і полинуло туди,

де небо міниться, де небо грає всякими барвами. На галявину вискакує з гущавини сарна і зупиняється, витяга цікаву мордочку і слуха.

Полохливий заєць пригина вуха, витріщає очі і немов порина ввесь у море лісових звуків.

Аж ось ринуло зі сходу ясне проміння і впало на синю від роси траву на галявині.

І раптом все затихло. Ліс якусь хвилину стояв нерухомо. Далі затремтіли дерева, стрепенулись, розгорнули листочки. Промінь стрибнув на полянку, просто до квіток. Пташки заспівали. Комашня заметушилася, Ліс загомонів. Природа знову віджила. Наступив день(За М.Коцюбинським) [24, с. 158].

Вирази: ліс дрімає, непевним голосом обізветься пташка, небо міниться, небо грає, заметушилася комашня.

Орфограми: передранішній, непорушно, непевний, зашепотіли, заметушилася, щебетання, нерухомо.

План переказу: 1. Передранішня тиша: а) непорушно стоять дерева; б) тихо навкруги, мертво; в) лиш де-не-де прокинеться пташка; г) ліс дрімає. 2. Наступає ранок: а) зашепотіли листочки; б) заметушилася комашня; в) розітнулось голосне щебетання; г) на галявину вискакує сарна. 3. Ранок: а) ринуло зі сходу ясне проміння; б) раптом все затихло; в) затремтіли дерева; г) заспівали пташки; д) загомонів ліс. 4. Наступав день.

Завдання: використавши свої спостереження, напишіть оповідання «Вечір у лісі».

Травнева ніч

Була чудова травнева ніч. У вуличці було темно. Крізь чорну баню верховіття де-не-де продерся срібний промінь місяця й ліг на чорну землю срібною плямою. Вийшовши з вулички, Гнат неначе впірнув у море білого світла. Те блакитне світло тихо лилося згори, а зачарована земля наче купалася у фантастичному сяйві.

Гнат подався до ставка і сів під вербою. Він глянув на ставок і не впізнав його. Ні, то не ставок, то друге небо з місяцем, із зорями. Два місяці неначе осміхаються один до одного. Зорі тихо тремтять угорі і долі.

А в садках солодко дрімають окутані місячним сяйвом стрункі тополі, широковіті липи, крислаті яблуні. Лише інколи, немов крізь сон, тихенько зітхне деревина молодим листом. Тихо. І земля, і вода, і повітря – все послухало [24, с. 158].

Слова і вирази: прoderся срібний промінь, впірнув у море білого світла, зачарована земля, фантастичне сяйво, зорі тихо тремтять угорі і долі, два місяці осміхаються один до одного, тихенько зітхне деревина молодим листом, ставок.

Орфограми: де-не-де, верховіття, блакитне світло.

План переказу: 1. Чудова травнева ніч. 2. Крізь верховіття дерев прoderся промінь місяця. 3. Блакитне світло ллється згори. 4. Ставок у місячну ніч. 5. У садках. 6. Тихо. Все послухало.

Отже, потенціал тих форм роботи, які представлено в дослідженні свідчить про те, що робота з текстом має невичерпні навчальні можливості.

ВИСНОВКИ

У процесі роботи над темою кваліфікаційної роботи з теми «Методичні основи роботи над текстом на уроках української мови в Новій українській школі» було зроблено такі висновки:

1. Проаналізовано науково-методичну літературу з порушеної проблеми.

З'ясовано, що методику роботи над текстом на уроках української мови досліджували М. Бахтін, Л. Варзацька, І. Гальперін, Н. Гац, А.Каніщенко, І. Кутіна, І. Ковалик, І. Кочан, Л. Лосєв, В.Мельничайко, М. Стельмахович, П. Хартман. Дане питання є багатоаспектним та має свою актуальність у зв'язку з модернізацією початкової освіти та тенденціями НУШ (Нової української школи).

2. Досліджено наукові засади проблеми вивчення елементів тексту на уроках української мови.

Визначено, що в основі роботи над текстом лежать психолінгвістичні, педагогічні та лінгвометодичні засади.

Відомо, що одним із аспектів дослідження тексту є його лінгвістична сутність.

Текст як об'єкт лінгвістичного дослідження реалізується в усному та писемному мовленні.

3. Лінгводидактична робота над текстом передбачає опрацювання структури тексту. Виокремлення основних складників – запису, основної частини, кінцівки – має на меті роботу над структурними компонентами, абзацами тексту.

У дослідженні ми виходили з того, що заголовок – це назва тексту, перше слово, словосполучення, речення, з якого починається сприймання будь-якого мовленнєвого твору, виконує інформативну функцію, кінцівка - це заключна частина тексту, що у відповідності з авторським задумом та змістом тексту кінцівка тексту реалізується у висновках або у відповіді на заключне питання.

Перспективою подальшої роботи вбачаємо можливість дослідження диференційованих видів роботи над текстами різних видів і стилів мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова О.І. Розвиток креативного мовлення молодших школярів: Автореф. дис... канд. пед. наук / О.І.Артемова. – Одеса, 2001. – 21 с.
2. Бабанский Ю.К. Об актуальных вопросах методологии дидактики// Сов. педагогика / Ю.К.Бабанский, 1977. – № 9. – С. 48 – 50.
3. Барко В.І. Розвиток здібностей і творчого потенціалу // Обдарована дитина / В.І.Барко, 2005. – № 1. – С. 27 – 31.
4. Біляєв О.М. Методика вивчення української мови в школі: Посіб. для вчителів /О.М. Біляєв, В.Я. Мельничайко, М.І. Пентиліук, Г.Р.Передрій, Л.П. Рожило. – К.: Рад. шк., 1987. – 246 с.
5. Біляєв О.М. Проблема методів у навчанні мови // Українська мова і література в школі / Олександр Михайлович Біляєв. – 1986. – № 10. – С. 60-64.
6. Варзацька Л.О. Навчання мови та мовлення на основі тексту: Посіб. для вчителів / Л.О.Варзацька. – К.: Рад. шк., 1986. – 104 с.

7. Вашуленко М.С. Буквар: підр. для 1 класу загальноосвіт. навч. закл. / С.М. Вашуленко, О.В. Вашуленко. – Видання друге, перероблене і доповнене. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2016. – 152 с.
8. Вашуленко М.С. Українська мова і мовлення в початковій школі: Метод. посіб / М.С.Вашуленко. – К.: Освіта, 2006. – 268 с.
9. Вашуленко М. С. Українська мова : підручник для 2 класу загальноосвітніх навчальних закладів / М.С.Вашуленко, Г.С.Дубовик /за ред. М.С.Вашуленка. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2017. – 160 с.
10. Вашуленко М. С. Українська мова : підручник для 3 класу загальноосвітніх навчальних закладів / М.С.Вашуленко, О.І.Мельничайко, Н.А.Васильківська /за ред. М.С.Вашуленка. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2017. – 192 с.
11. Вашуленко М. С. Українська мова: підручник для 4 класу загальноосвітніх навчальних закладів / М.С.Вашуленко, Г.С.Дубовик, О.І. Мельничайко /за ред. М.С.Вашуленка. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2017. – 192 с.
12. Вашуленко М. С. Українська мова та читання : підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1 / М.С.Вашуленко, Г.С.Дубовик. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2019. – 144 с.
13. Вашуленко М.С. Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-річного початкового навчання // Початкова школа / М.С.Вашуленко. – 2001. – №1 – С.11-14.
14. Вікова психологія / За ред. Костюка Г.О. – К.: Раданьяк школа, 1976. – 195 с.
15. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования / И.Р.Гальперин. – М.: Наука, 1981. – 138 с.
16. Гац Н.А. Засоби зв'язності тексту у початковому навчанні рідної мови // Початкова школа / Н.А.Гац. – 1996. – №1. – С.23 – 29.

17. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С.Гончаренко. – К.,1997. – 376 с.
18. Державна національна програма "Освіта (Україна ХХІ ст.)". К., 2003.- 56 с.
19. Державний стандарт початкової загальної освіти. - Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>
20. Донченко Т. К. До проблеми методів навчання української мови // Українська мова і література в школі / Т. К. Донченко. – № 7.– 2005.– С.2–5.
21. Донченко Т. К. Власне методичні принципи навчання української мови // Українська мова і література в школі / Т. К. Донченко. – № 2. – 2004. – С.2 – 5.
22. Донченко Т.К. Лінгвістичний аналіз тексту під час підготовки до переказу у 5-9 класах: Посібник /Тамара Кузьмівна Донченко. – К.: Форум, 2002. – 175 с.
23. Дорошенко С. І. Методика викладання української мови [Текст] : навч. посібник / С. І. Дорошенко, М. С. Вашуленко, О. І. Мельничайко ; ред. д-ра філол. наук, проф. С.І.Дорошенка. – К. : Вища школа, 1989. – 423 с.
24. Жовтобрюх М. А. Курс сучасної української мови / М. А. Жовтобрюх, В. М. Кулик – К. : Вища школа, 1972. – 407 с.
25. Занков Л.В. Обучение и развитие / Л.В.Занков. – М.: Педагогика, 1975. – 440 с.
26. Загнітко А.П. Особливості конструювання тексту // Український синтаксис / А.П.Загнітко. – К., 1996. – № 2. – С. 161 – 162.
27. Ігнатенко Н. Етапи діалогічної взаємодії молодших школярів із навчальним текстом // Школа першого ступеня. / Н.Ігнатенко. – Переяслав-Хмельницький, 2003. – Вип.7. – С. 50 – 61.

28. Ільченко Н.В. Філологічні дисципліни: розвиток творчих здібностей учнів // Вивчаємо українську мову та літературу / Н.В.Ільченко. – К., 2005. – № 24. – С. 21 – 23.
29. Каніщенко А.П. Система роботи над розумінням тексту у початковій школі / А.П.Каніщенко. – К.: Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, 2003. – 95 с.
30. Караман С. Методи і прийоми навчання української мови // Українська література в загальноосвітній школі / С.Караман. –2005.– № 3.– С. 25 – 27.
31. Коваленко Т. Розвиток творчих здібностей молодших школярів. – Режим доступу: <http://www.bdpu.org/main/statti/kovalenko.doc>
32. Ковалик І. Методика лінгвістичного аналізу тексту / І. Ковалик, Л.Мацько, М. Плющ. – К.: Вища шк., 1984. – 120 с.
33. Ковалик І.І., Мацько Л.І., Плющ М.Я. Методика лінгвістичного аналізу тексту/ І.І.Ковалик, Л.І.Мацько, М.Я.Плющ. – К.: Головне видавництво видавничого об'єднання «Вища школа», 1984. - 120 с.
34. Коваль А.П. Культура української мови. – К.: Наукова думка, 1978. – 162 с.
35. Кононенко П. П. Українська мова: навчальний посібник / П. П. Кононенко, Л. О. Кадомцева, Л. І. Мацько. – [3-е вид.]. – К.: Либідь, 1992. – 224 с.
36. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості/ Упор. В.В. Андрієвська, Г.О. Балл, О.Т. Губко, О.В.Проскура / Під ред. Л.М. Проколієнко. – К.: Рад. шк., 1989. – 608 с.
37. Кочан І. Лінгвістичний аналіз тексту: Курс лекцій / І.Кочан. – Львів: Світ, 1999. – 142 с.
38. Лещенко Г. Функціонально-комплексний підхід до роботи з текстом як засіб формування комунікативної україномовної компетенції

- школярів // Українська література в загальноосвітній школі / Г.Лещенко. – 2005. – №7. – С. 26 – 30.
39. Мельник Т. Система вправ з розвитку образного мовлення учнів. – Режим доступу: http://ukrlife.org/main/minerva/vpravu_movni.doc
40. Мельничайко В.Я. Лінгвістика тексту в шкільному курсі української мови: Посібник для вчителя / В.Я. Мельничайко. – К.: Радянська школа, 1986. – 168 с.
41. Мельничайко В.Я. Лінгвістичні основи викладання української мови в школі: Мовознавство і школа /За ред. М.А.Жовтобрюха. – К.: Наукова думка, 1981. – С.33-42.
42. Мельничайко В.Я. Творчі роботи на уроках української мови. Конструювання, редагування, переклад. Посібник для вчителів /В.Я.Мельничайко. – К.: Радянська школа, 1984. – 223 с.
43. Методика викладання української мови: Навч. посібник / За ред. С.І.Дорошенка. – 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Вища школа, 1992. – 398с.
44. Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М.С.Вашуленка. – К. : Літера ЛТД, 2010. – 364 с.
45. Навчальні програми. 4-й клас : методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу в 2016/2017 навчальному році з коментарем провідних фахівців. – Х.: Вид-во «Ранок», 2016. – 192 с.
46. Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/nac.doktruna.doc>
47. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1-4 класи. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2017.
48. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Бібік Н.М. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с. – 206 с.

49. Наумчук М.М. Сучасний урок української мови в початковій школі / М.М.Наумчук. – Тернопіль: Видавництво Астон, 2005. – 352 с.
50. Онищук В. О. Дидактичні основи засвоєння учнями мовних навичок і вмінь. – Українська мова і література в школі. - 1971.- №3. - С. 52-55.
51. Полєвікова О.Б. Використання творчих вправ як засобу мотиваційного забезпечення процесу навчання рідної мови // Початкова школа / О.Б.Полєвікова. – 2004. – №3. – С. 15 – 18.
52. Словник-довідник з української лінгводидактики : навч. посіб. / Кол. авторів за ред. М.В.Пентиліук. – К. : Ленвіт, 2015. – 320 с.
53. Стельмахович М.Г. Розвиток усного мовлення на уроках української мови в 4-8 класах [Текст] : методичний посібник / М. Г. Стельмахович. – К.: Радянська школа, 1976. – 191 с.
54. Сучасна українська літературна мова: стилістика /За заг. ред. акад. І.К.Білодіда. – К.: Наукова думка, 1973. - 588 с.
55. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти під керівництвом Савченко О.Я., затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 21.03.2018 № 268. – К. : ТД «Освіта-центр плюс», 2018. – 240 с. Сайт Міністерства освіти і науки України mon.gov.ua
56. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1-2 класи. – К. : ТД «ОСВІТА-ЦЕНТР+», 2018. – 240 с.
57. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1-2 класи та 3-4 класи. – К. : Видаництво «Світоч», 2019. – 336 с.
58. Українська мова. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 1-4 класи. **Режим доступу:** <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalnaserednya/pochatkova-shkola.html>
59. Успенский М.В. Совершенствование методов и приемов обучения русскому языку в национальной школе /М.В.Успенский. – М.: Педагогика, 1972. – 129 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Типи текстів та їх характеристика

Програмою з української мови передбачено набуття учнями елементарних знань про мовлення: усне і писемне, діалогічне й монологічне; про особливості висловлювань; обумовлені їх комунікативними завданнями, ситуацією спілкування.

У ході підготовки учнів до виконання мовленнєвих вправ учитель, а відтак і учні, повинні зосередити увагу на особливостях кожного типу тексту.

У **тексті-розповіді** йдеться про послідовні події, пов'язані між собою.

Текст-розповідь близький до оповідання як літературно-художнього жанру. У такому тексті бувають дійові особи, діалоги між ними. Основна увага зосереджена на фактах, подіях, тому в тексті багато природи, портрети. Загальне питання, на яке відповідає такий текст, - що відбулося? (що відбувається?).

Текст-опис не має сюжету, відсутні в ньому події та дійові особи. Тут зображуються картини природи, окремі предмети, явища, дії, процеси, візуються їхні ознаки, внутрішній зміст, складові частини, найбільш помпи; деталі тощо. Опис може бути художнім, діловим, науковим.

Для *ділового опису* характерні послідовність викладу, відповідність фактам, ознакам, об'єктивність. *Мета* його дати точне уявлення про предмет чи явище, повідомити перевірені фактичні дані. Діловий опис позбавлений емоційності, образності, жвавості.

Художній опис - це образний опис. Він має вплив на уяву людини світ її почуттів, образних асоціацій. До цього типу тексту можна поставити загальне питання *який? (яка?, яке?)*.

Науковий опис вимагає високої точності викладу думки. За способами її викладу він наближається до ділового опису.

Мова текстів-описів багата на прикметники, образи-порівняння, епітети.

Роботу над текстами-описами необхідно розпочинати зі спостереження над загадками-описами. Адже в народних загадках предмет не називається, а даються лише його характерні ознаки, за якими можна відгадати про кого або про що йдеться. На прикладі загадок легко й цікаво навчити учнів влучності вибору мовного матеріалу.

Для *тексту-опису* характерна (але не обов'язкова) наявність трьох частин: у першій передається загальне враження від предмета чи явища що описується, іноді тут лише називається, вказується предмет опису; в другій частині подається опис частин, деталей, окремих ознак; у третій - підбиваються підсумки, робиться узагальнення, висновок.

Описувати можна все, що бачимо довкола себе, з чим **зустрічаємося** у житті. Описом ми користуємося для того, щоб людина, до якої звертаємося впізнала те, про що (про кого) ми говоримо.

Міркуванням називається такий зв'язний текст, у якому для

доведення чи заперечення чогось використовуються судження, наводяться приклади, робляться зіставлення і висновки, що спонукають до нових міркувань.

У початкових класах зустрічаються елементи міркувань, оскільки даний тип тексту - найскладніший для учнів. Розпочинаючи роботу над даним типом тексту, потрібно наголосити на принципових відмінностях його від тексту-розповіді та тексту-опису.

Діти повинні зрозуміти, що змістом цих типів текстів є оточуюча нас дійсність, а тексту-міркування - зв'язки між предметами чи явищами, встановлені людиною.

Програмою початкових класів передбачено складання текстів з елементами міркувань. Найпростіша схема *тексту-міркування* містить такі елементи: *теза* (частина, в якій виражена головна думка); *розвиток тези та її доведення*, тобто частина з аргументами для доказу; *висновок*, у якому міститься оцінка, враження тощо.

Текст-міркування розпочинається з висловлювання головної думки (тези). Ця думка (теза) аргументується фактами і робляться певні висновки.

Під час організації роботи над усним чи письмовим *твором-міркуванням*, необхідно ретельно стежити за тим, щоб учні:

- 1) застосовували міркування, не вдаючись до інших типів;
- 2) підпорядковували головну думку (тезу) темі висловлювання;
- 3) добирали переконливі докази;
- 4) робили обґрунтовані висновки;
- 5) будували тексти композиційно завершеними й логічно стрункими, дбали про мовну виразність.

Досвід учителів свідчить, що змістовну та мовно-композиційну особливість тексту-міркування найкраще розкривати на основі зіставлення його з іншими типами текстів. Доцільно також запропонувати зразок, який потрібно детально проаналізувати, тобто знайти в тексті-

міркуванні тези, докази, приклади, висновок.

Із метою формування уявлень закріплення знань про типи текстів можна познайомити учнів із таблицею, яку доцільно використовувати і в подальшій роботі.

Поступово діти усвідомлюють, що в тексті-розповіді йдеться про дії та події. Цей текст можна відрізнити від інших типів текстів за запитанням «Що відбулося?».

Текст-розповідь можна проілюструвати серією малюнків чи створити до тексту діафільм. А в тексті-описі описуються предмети, люди, тварини, природа і т.п. Його можна розпізнати за запитанням «який?» і представити лише однією картинкою (малюнком).

У тексті-міркуванні розкриваються причини явищ і подій, простежується їх взаємний зв'язок. До цього тексту ставляться запитання «чому?», «навіщо?». Цей тип висловлювання не можна представити у вигляді картинки (малюнка).

Працюючи над текстами різних типів, важливо навчити учнів:

- а) складати план (спочатку колективно, а потім і самостійно);
- б) добирати матеріал відповідно до стилю тексту (ділового чи художнього);
- в) аналізувати й удосконалювати складений текст.

Доцільно користуватися на уроках української мови пам'яткою «Вимоги до мовлення»

Яким має бути мовлення?	Яких правил мовлення потрібно дотримувати?
Змістовним	Продумайте тему і основну думку свого висловлення. Не говоріть і не пишіть зайвого.
Послідовним	Стежте за порядком викладу думок.

Багатим	Вживайте різноманітні слова і речення. Намагайтеся не повторювати слова і речення.
Точним	Вживайте найбільш точні слова.
Виразним	Добирайте найвлучніші вислови, що передають основну думку.
Доречним	Завжди враховуйте, з ким розмовляєте (усно чи письмово) і за яких обставин.
Правильним	Правильно вимовляйте і пишiть слова, правильно будуйте речення.

Узагальнену характеристику різних типів мовлення (текстів) можна представити у вигляді схеми.

Важливою ланкою цього процесу є робота над засобами міжфразового зв'язку. Найпоширенішими засобами зв'язку, що з'єднують частини складного речення і служать для міжфразового зв'язку, є сполучники, частки, займенники, деякі вставні слова, неповні речення тощо – з одного боку, а з іншого – власне міжфразові засоби зв'язку: лексичні повтори, члени речення та частини складного речення, окремі типи простого речення.

Із метою закріплення і розширення в учнів поняття про текст, його структуру, стилі, типи мовлення та засоби міжфразового зв'язку у тексті можна використовувати на будь-якому уроці розвитку мовлення чи української мови схему-опору «Текст».

Урізноманітнений підхід до роботи над текстом допоможе учням засвоїти елементарний теоретичний мінімум про його структуру, засоби зв'язку, стилі, типи мовлення. Використання цих знань сприятиме успішнішому формуванню усвідомлених умінь і навичок зв'язного мовлення учнів.

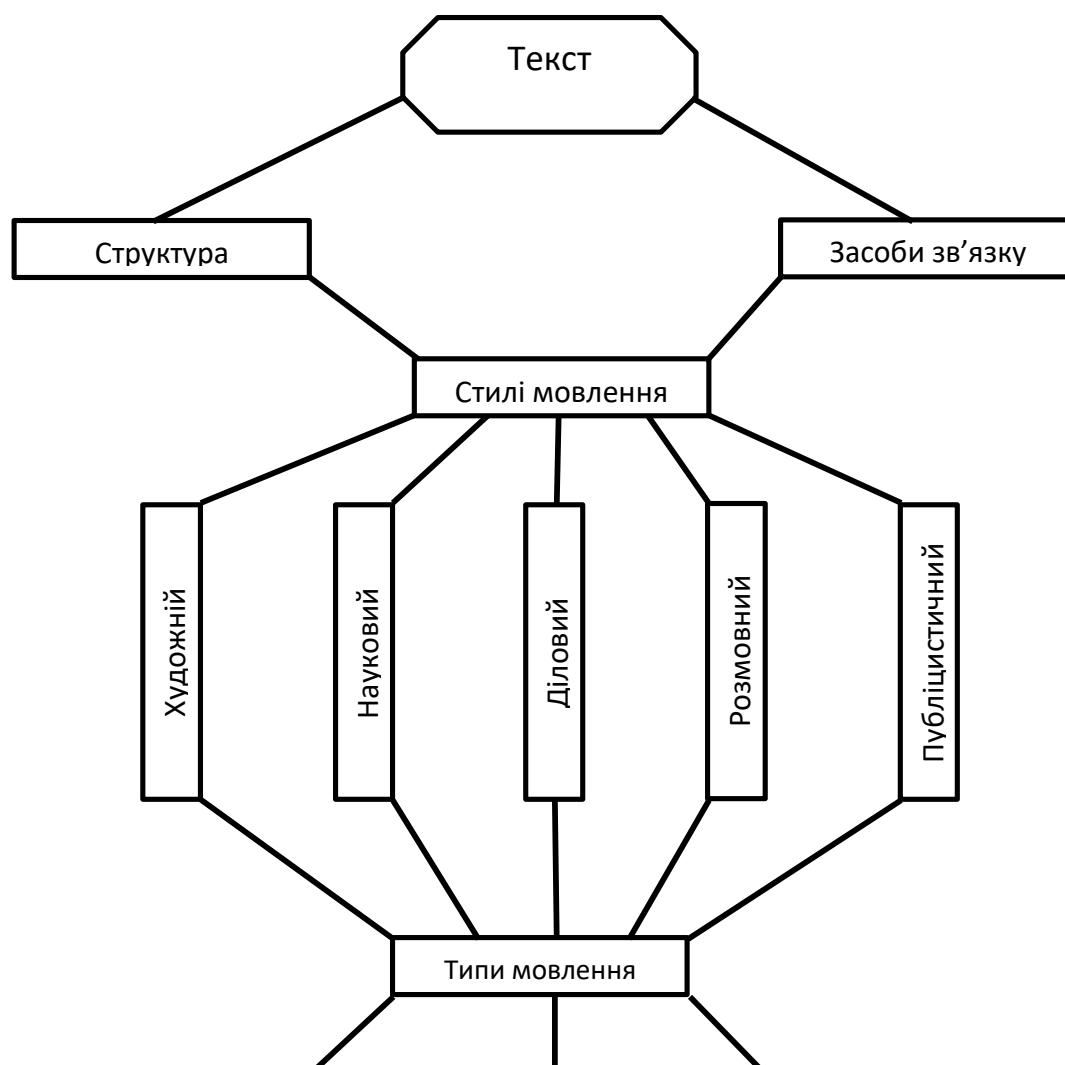
Залежно від завдань висловлення і мовної ситуації використовуються неоднакові засоби мови. Засвоєнню простих стилістичних розмежувань (художній, науковий, діловий, розмовний стилі) сприяють середовище, спеціально підібрані тексти різних стилів.

Стилістична диференціація проводиться в школі поступово, обережно, без теорії; важливо, щоб стилістичні особливості тексту не були нав'язані дітям, щоб ці особливості природно витікали із завдань і ситуації висловлення.

Робота над стилем є доречною при удосконаленні (редагуванні) тексту.

Плануючи розвиток зв'язного мовлення, вчитель передбачає вправи різних типів і організовує навчання розповіді, опису, елементам міркування.

Схема для запам'ятовування типів та стилів тексту

**КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Я, Якуба Інна Серіївна,
учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, УСВІДОМЛЮЮ, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ:

- дотримуватися:
  - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
  - принципів та правил академічної доброчесності;
  - нульової толерантності до академічного плагіату;
  - моральних норм та правил етичної поведінки;
  - толерантного ставлення до інших;
  - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
  - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
  - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
  - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
  - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
  - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
  - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
  - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
  - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
  - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
  - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
  - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
  - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
  - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
  - не підроблювати документи;
  - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
  - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
  - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
  - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
  - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
  - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
  - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

15.04.2020
(дата)

Якуба
(підпис)

Інна Якуба
(ім'я, прізвище)

ДОВІДКА

про перевірку на текстові збіги у Науковій бібліотеці

кваліфікаційної роботи СВО Бакалавр

спеціальності 013 Початкова освіта (заочна форма)

Автор роботи	Якуба І.
Назва роботи	Методичні основи роботи над текстом на уроках української мови в Новій українській школі
Факультет	Педагогічний факультет
Науковий керівник	професор Нагрибельна І.А.
Роботу перевірено за допомогою програмного засобу	Unicheck
Ідентифікаційний номер роботи	ID файлу: 1002697261
Результати перевірки	Схожість 33,2%

Директорка Наукової бібліотеки
АРУСТАМОВА

Нателла

Бібліотекарка І категорії

Стефанія Соболь